NEOLOGISMUL LATINO-ROMANIC ÎN CADRUL VOCABULARULUI LIMBII ROMÂNE

DE

G. ISTRATE

Reprezentanţii Şcolii Ardelene au fost cei dintîi cărturari care au remarcat deosebirea, importantă, dintre limba română şi celelalte limbi romanice, sub aspectul vocabularului. Pe cîtă vreme în limba noastră existau, pînă în secolul al XVIII-lea, numai elemente latineşti moştenite, limbile romanice din occident, găsindu-se în contact permanent cu latina, ca limbă de cultură, încă din momentul constituirii lor, şi-au împrospătat vocabularul cu numeroase neologisme latineşti.

Pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă deosebirea aceasta se accentuează prin faptul că, în lipsa neologismelor latineşti, vocabularul limbii române se îmbogăţeşte cu elemente provenind din alte limbi, cu care apusenii n-au avut niciodată contact.

Dacă urmărim vocabularul textelor noastre vechi, din secolul al XVI-lea, constatăm că, pe lîngă cuvintele moştenite din latineşte, el mai conţine elemente vechi slave, greceşti, ungureşti etc., dar nu remarcăm prezenţa neologismelor latino-romanice. Acestea îşi vor face apariţia, cu foarte mare timiditate, abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în literatura cronicarilor moldoveni, mai ales, dar şi în scrisul lui Dosoftei, ca urmare a contactului cu cultura latină, prin şcolile din Polonia. Este vorba, aşadar, nu de neologisme de origine franceză, cum ar rezulta din dicţionarele noastre, ci de împrumuturi cărturăreşti din limba latină.

Dintre munteni, trebuie pomenit, aici, stolnicul Constantin Cantacuzino, care şi-a făcut studiile la Padova. Dar, împotriva aşteptărilor noastre, cartea sa *Istoria Ţării Rumâneşti* nu se remarcă prin utilizarea neologismelor latineşti ori italieneşti. Acestea din urmă îşi fac simţită prezenţa, mai degrabă, la alţi autori din epocă.

Influenţa stolnicului, din acest punct de vedere, trebuie să fi fost de altă natură. Sextil Puşcariu, în *Istoria literaturii române. Epoca veche*[2], consideră că datorită lui se aflau la curtea lui Brîncoveanu cărturari şi meşteri italieni care au determinat influenţa respectivă în epocă : „Prin influenţa covîrşitoare a stolnicului Cantacuzino, care studiase la Padova, a început să se exercite, la curtea lui Constantin Brîncoveanu, încunjurat de secretari italieni, o influenţă apuseană destul de pronunţată, care însă se stinse odată cu tragica lui moarte. În mănăstirile clădite sau restaurate de evlaviosul domn

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

și în splendidele lui palate își face intrarea, fără să înnăbușe însă vechea tradiție arhitectonică, stilul baroc venețian. Decorul luxos și uneori indiscret, adus de arhitecții italieni, se unește cu gustul oriental, ceva cam greoi, al principelui deprins cu confortul turcesc. Bogățiile lui fabuloase îi permit să-și satisfacă toate capriciile de amator. Cîteva din clădirile brîncovenești — înainte de toate mănăstirea de la Horez și palatul de la Mogoșoaia — sînt opere de înaltă valoare artistică. Secretarul lui Brîncoveanu, *Anton Maria Del Chiaro*, care ne-a lăsat o prețioasă descriere a Țării Românești, vorbește și de cîțiva pictori români, care, întorși din Veneția, imitau, în icoanele lor, pictura italiană (p. 102).

Din lucrarea recentă (1974) a lui Mario Ruffini, *L'influsso italiano in Valacchia nell'epoca di Constantino-Vodă Brîncoveanu* (1688 — 1714), rezultă că, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui de al XVIII-lea, circulau, în Muntenia, neologisme de origine italiană, ca următoarele : *astrolog, astronom, batalion, calendar, campanie, carnaval, castel, comandant, comedie, comediant, convoliu*[1], *corier*[2], *curiosita*[3], *curioz, delfin*[4], *disenterie, ducă* (=duce)[5], *felucă, flotă, galion, grație, manefest*[6], *mediator, ministru, neutral, prognostic(are), progres, procurator, protest, secretariu* etc.

Nu știu în ce măsură s-ar putea vorbi de o continuitate a acestor neologisme, în limba noastră, de faptul dacă ele s-au impus încă din vremea lui Brîncoveanu ori au fost reintroduse, de alții, mai tîrziu.

Problema se pune la fel și pentru cuvintele latinești culte pe care le întîlnim în scrierile lui Dimitrie Cantemir și ea va putea fi elucidată abia în momentul în care vom cunoaște foarte bine textele românești de după Cantemir, pînă la Școala Ardeleană.

În momentul de față putem doar afirma că, în scrierile lui Cantemir, spre deosebire de cronicari, elementele neologice de origine latină sînt mult mai numeroase.

A doua constatare, la fel de importantă, este aceea că neologismele respective sînt utilizate, parcă, în dauna cuvintelor turcești, foarte bine reprezentate la unii cronicari moldoveni, în primul rînd la Miron Costin și la Ion Neculce. Dar în acest calcul mai poate interveni și altceva. Miron Costin și Neculce se ocupă, în letopisețele lor, de istoria mai apropiată a Moldovei, de acea epocă în care relațiile cu turcii erau foarte strînse. Este normal, deci, ca aceste relații să impună, în vorbire și mai ales în scris, și o serie de cuvinte necunoscute pînă atunci limbii noastre. *Hronicul* . . . lui Cantemir se ocupă de o epocă istorică îndepărtată și s-ar putea conchide că cele 16 — 17 elemente turcești, întîlnite în paginile lui, nu fac decît să reflecte o realitate anterioară celei în care românii au stabilit relații strînse, politice și administrative, cu turcii.

Problema s-ar putea pune așa dacă lucrurile s-ar prezenta în forma aceasta numai în *Hronic*. Dar din moment ce situația este aproximativ aceeași și în *Istoria ieroglifică*, lucrare al cărei subiect este împrumutat din epoca în care a trăit Cantemir (sfîrșitul secolului a XVII-lea și începutul celui

[1], [2], [3] După cum se vede, aceste cuvinte nu erau încă adaptate la sistemul nostru fonetic.
[4] În *Istoria*... lui Herodot : *dolf* și *dulf*.
[5] Cuvîntul circulă sub forma aceasta, pînă tîrziu.
[6] Cf. cele spuse sub 1, 2, 3.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

de al XVIII-lea), cînd relațiile noastre cu turcii erau foarte dezvoltate, însemnează că prințul moldovean a urmărit crearea unei limbi literare românești pe baza limbii latine, cu evitarea sistematică a elementelor turcești, considerate de el neliterare.

Neologismele latino-romanice intrate în limba noastră pînă în vremea lui Cantemir (1664 — 1723) au un caracter mai mult întîmplător. Ele se explică, în primul rînd, dacă nu exclusiv, prin contactul pe care l-au avut cîțiva cărturari români cu limba latină, eventual cu italiana. Nefiind vorba de un curent de masă, cuvintele respective nu s-au putut definitiva, atunci, în limba noastră.

Cu totul alta este situația acelor împrumuturi care intră în limba noastră spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și, apoi, în tot cursul secolului al XIX-lea ori celui de al XX-lea. De data aceasta, prin intermediul Școlii Ardelene, mai întîi, și prin orientarea tot mai hotărîtă a românilor spre cultura franceză și spre cea italiană, neologismul latino-romanic se impune ca o necesitate de prim ordin.

Traducerile, numeroase, efectuate de latiniști și de adepții lor, din limbile latină și italiană, teoretizările lui Paul Iorgovici și, mai tîrziu, cele ale lui Eliade, în problema neologismului, în genere, dar și în cea a terminologiei științifice, sînt cea mai bună dovadă că neologismul era o necesitate absolută, pentru limba noastră, într-o epocă în care toate eforturile erau orientate spre modernizarea ei. Această modernizare însemna, de fapt, numirea cu termenii cei mai potriviți a realităților și ideilor noi din epocă. Așa se explică de ce neologismele întîlnite în *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu au ajuns pînă la noi și de ce numai foarte puține dintre ele nu aveau, atunci, forma sub care aveau să se definitiveze în limbă.

Dacă Eliade și Grigore Alexandrescu mînuiesc cu ușurință aceste împrumuturi recente și le utilizează cu pricepere, mulți contemporani de-ai lor întîmpină greutăți din acest punct de vedere. Spre deosebire de vremea noastră, cînd lucrurile s-au stabilizat, atitudinea celor de pe la 1830 față de neologism este departe de a fi unitară. E suficient să amintim că în poezia lui Alecu Donici aproape nu întîlnim neologisme și că ele sînt utilizate fără discernămînt, în mod abuziv aproape, de Cezar Bolliac. Tot așa, dacă le întîlnim numai întîmplător în „Alăuta românească" (1837 — 1838), ele sînt foarte bine reprezentate în „Dacia literară", numai doi ani și jumătate mai tîrziu. Aceeași observație se poate face și în privința terminologiei de specialitate care s-a creat și mai ales, s-a consolidat tot pe bază neologică. Pe cîtă vreme în „Alăuta" nu întîlnim, aproape deloc, termeni referitori la teoria literară, ei sînt bine reprezentați în revista lui Kogălniceanu.

Nu ne vom grăbi să spunem, se înțelege, că la 1840 această terminologie exista și ea era necunoscută la 1837 — 1838. Deosebirea nu reflectă atît realitatea din limbă cît „atitudinea" celor care țineau un condei în mînă. Este, pînă la un punct, deosebirea pe care o remarcăm în vorbirea personajelor din aceeași piesă a lui Alecsandri (*Iorgu de la Sadagura*) ori între scrisul, orientat după limba populară, al lui Neculai Istrati (vezi, în special, piesa de teatru *Mihul*, 1850) și între poeziile contemporanului său Alexandru Depărățeanu, invadate nu numai de neologisme neadaptate la sistemul nostru

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

fonetic, ci și de unele barbarisme : *alcovă* (p. 15)[7], *amà* (98), *arte* (=artă; 186), *belă* (2, 21, 23), *capilură* (21), *carnefice* (2), *demolițiune* (= demolare, 13), *erigeat* (5), *futur* (85), *guerra* (14), *mund* (16), *nemic* (=dușman, 22), *popol* (alături de *popor*!, 5), *stelă* (alături de *astră*, 22)etc.

Pe lîngă acestea există, se înțelege, și altele, bine utilizate : *esclama* (2)[8], *felonie* (4), *festin* (2), *gineceu* (4), *insolență* (3), *lupanar* (4), *satin* (2), *son* (13) etc.

Opoziția dintre modul de a scrie al lui Neculai Istrati și cel al lui Al. Depărățeanu este, de fapt, o trăsătură a epocii și, în funcție de poziția pe care o reprezintă, chiar interpreții de mai tîrziu ai fenomenului literar și ai celui lingvistic se vor deosebi sensibil între ei.

Cu toate că, între timp, atitudinea scriitorilor se precizează tot mai mult, în sensul că un Alecsandri, de exemplu, recurge la neologism numai în notele de călătorie, nu și în *Doine*, care erau concepute după model popular, ori în *Legende*, în care nu putea fi evitat elementul arhaic, nesiguranța în aprecieri a interpreților continuă. N-a afirmat, oare, Ibrăileanu că neologismul nu este indicat pentru poezia lui Eminescu, el care, altfel, l-a definit foarte just și i-a intuit rolul pe care urmează să-l aibă în limbă : „În versuri e foarte greu de introdus neologisme, sau se pot întrebuința, dar cu mare cumpătare, nu ca în proză sau în știință. Așadar, scriitorul român are o limbă poetică mai săracă decît scriitorii străini. El nu poate întrebuința orice cuvînt pentru ceea ce simte ; pe cînd unul francez poate întrebuința orice cuvînt din limba lui, afară de cuvintele tehnice" (*Epoca Conachi*, 1920, p. 29).

Această atitudine a lui Ibrăileanu, care ar fi putut pleca de la articolul lui Maiorescu, *În contra neologismelor*, a fost corectată, mai tîrziu, de unde putem conchide că ea apăruse mai mult ca o reacție împotriva celor care utilizau neologismul fără discernămînt, în beletristică. Că așa stau lucrurile, și nu altfel, rezultă din afirmațiile lui Ibrăileanu însuși, care se referă, uneori, la situația generală a vocabularului limbii române, ca în citatul ce urmează :

„Cuvintele nouă, luate mai ales din franțuzește, sînt reflexul, în limbă, al civilizației apusene introduse la noi : cantitatea lor e reflexul puterii cu care a invadat acea civilizație ; felul lor e reflexul aspectelor civilizației ce am introdus ; forma ce le-am dat-o e reflexul chipului cum am asimilat această civilizație" (*Campanii*, p. 128).

Problema este reluată, sub altă formă, în broșura *Cultură și literatură* : „Neologismele propriu-zise — nu mai este nevoie să le luăm apărarea. Fiind numele lucrurilor și ideilor introduse din țările civilizate, mulțimea lor este semnul unui import de bogată cultură străină. Limba română, în deosebire de limbile germană, rusă ori ungurească, neputînd crea decît foarte greu cuvinte din sînul ei, este natural să se îmbogățească cu neologisme. Din cauzele cunoscute, românii rămînînd, pînă pe la începutul veacului trecut, înafară de progresul civilizației apusene, pe care de atunci au trebuit s-o importe în doze forțate, este de la sine înțeles că limba română va trebui să aibă o cantitate impunătoare de neologisme, mai impunătoare, poate, decît orice altă limbă europeană" (p. 74).

[7] Citez după volumul *Doruri și amoruri*, București, 1861 (cifra din paranteză indică pagina din volumul citat).

[8] *S*, în locul lui *x* este impus de ortografia timpului.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

Dacă, în citatele de mai sus, Ibrăileanu privește problema la modul general, altă dată, în *Note și impresii* (Iași, 1920), el o urmărește în funcție de modul cum se reflectă împrumuturile recente în poezia vremii : „Aici, în această selecție între elementele eterogene ale vocabularului, este piatra de încercare a gustului unui scriitor, în privința limbii. Topîrceanu are instinctul infailibil în alegerea cuvintelor. El are cuvîntul neaoș, atunci cînd zugrăvește sau cînd evocă viața primitivă, ca de pildă în *Balada munților* ; are vocabularul curent, cu strictul necesar de neologisme, în poezia personală, sentimentală sau ironică ; are neologismul pretențios în paginile francamente umoristice și neologismul disperat în genul funambulesc" (p. 213).

Rezerva lui Ibrăileanu în privința utilizării neologismului în poezia lui Eminescu nu trebuie condamnată. Criticul ieșean avea în vedere anume situații, eventual anume poezii, în care poetul s-a putut lipsi de împrumuturile noi. Atmosfera de basm din *Călin* se poate dispensa de neologism, cum se poate dovedi cu diferitele variante ale poeziei ; înainte de a utiliza cuvintele vechi *veșnic* și *veșnicie* poetul a încercat și efectul sinonimelor *etern* și *eternitate* ; nu l-au mulțumit și le-a înlocuit. Alta este situația din *Scrisoarea a II-a*, inspirată din contemporaneitate, din societatea înaltă. Aici neologismul este bine reprezentat : *academie, amant, bard, broșură, cadavru, carieră, confunda, cumulard, cuplet, damă, dedica, domestic, epocă, glorie, iluzie, imberb, infinit, ministru, onest, operetă, pilastru, planetă, protecție, ridicol, salon, secol* etc.

Unele dintre aceste cuvinte sînt cerute de atmosfera poeziei și ele nu s-ar potrivi în alte situații ori în alte poezii, inspirate din aceeași societate contemporană cu Eminescu dar cu eroi față de care atitudinea nu este una de dezaprobare. Între aceste neologisme aș trece următoarele: *cuplet, damă, imberb, operetă.* În versurile :

De ce nu voi pentru nume, pentru *glorie* să scriu?
Oare *glorie* să fie a vorbi într-un pustiu?

cuvîntul subliniat mi se pare cum nu se poate mai potrivit. În schimb, adjectivul *glorios* nu se întîlnește niciodată, în întreaga poezie eminesciană. El ar fi sunat cu totul straniu în *Povestea Codrului*, unde poetul a recurs la sinonimul *slăvit* :

Împărat *slăvit* e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei Sale.

Nu apare, în poezia lui Eminescu, nici *sentiment*, deși el era cunoscut demult în limbă sub diferite variante fonetice : *simțiment, simțimînt, simțămînt, sentement, sentiment, simțiciune* etc.

Poetul a preferat pe mai vechiul *simțire* :

Acea tainică *simțire*, care doarme-n a ta arfă
În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă?

O reacție mai accentuată, decît în cazul lui Ibrăileanu, împotriva cuvintelor recente, se observă la M. Sadoveanu cînd, în *Anii de ucenicie* (1944), își amintește că, pe vremea cînd era elev la liceul Național din Iași, devenise un „prigonitor pînă la exces al neologismelor" (p. 75).

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

Scriitorul ne lasă impresia că această atitudine a sa era provocată de mentalitatea cîtorva colegi, care exagerau importanţa neologismului în limbă şi desconsiderau literatura şi istoria naţională. Poate pentru a combate alte asemenea atitudini, el revine asupra ideii şi în alte ocazii :

„Cum m-au atins în inimă aceste spectacole măreţe ca şi natura, n-a mai rămas în mine nici umbra celei mai mici îndoieli. Elucubraţiile pictoriceşti ale generaţiei noastre, cubismul, futurismul şi expresionismul — ca şi tovarăşele în *ism* din literatură — rămîn nişte jalnice şi ridicole rătăciri, cînd nu sînt o dovadă directă de lipsă de talent" (*Opere*, IX, 270).

„Aceştia de la „Însemnări"[9] au înfăţişat totdeauna în mica Românie de ieri aspiraţii de întregirea neamului şi de revendicări a mulţimii pentru care au fost huliţi la vreme de aceiaşi oameni, care reprezentau bizareria, impresionismul şi alte cuvinte cu sufixe" (*Opere*, XIX, 123).

Din citatele respective se vede şi mai bine că scriitorul nu se ridică, în bloc, împotriva neologismului şi, în general, împotriva tendinţelor înnoitoare ci are în vedere anume exagerări ale unor contemporani de ai săi. Concluzia aceasta poate fi întărită cu unele citate ca următorul :

„Înţeleg să dai afară vorbe străine de prisos. Dacă avem pe ale noastre, cu cele străine n-avem ce face şi le poftim drum bun. Însă *telegraful* trebuie să rămîie *telegraf* şi *telefonul* telefon"[10], dar şi cu unele exemple din opera proprie, din care se vede că nimeni n-a pus mai multă pricepere, în întrebuinţarea neologismului, decît el :

„ — *Respectabile* părinte Laurenţiu, mărturisi doamna Genoveva, eu nu pot avea nici o pornire împotriva *servei* mele. Acest *sentiment* e mai prejos de *situaţia* pe care o am, însă am socotit că trebuie să supun prin cuvioşia ta lui Dumnezeu unele din gîndurile care mă neliniştesc.

— Ce gînduri anume te-ar putea nelinişti, *nobilă* doamnă? Eşti prea fericită cu soţul care ţi l-a hărăzit Dumnezeu şi datoria Măriei-Tale nu este decît să înalţi mulţămire pentru aceasta.

— Nici nu fac altfel, *respectabile* părinte. Mulţămesc Domnului-Dumnezeului meu şi dimineaţa şi sara. Îl iubesc pe soţul meu şi-n fiinţa lui, şi-n *nobila generozitate* pe care o dovedeşte în toate *actele* vieţii sale ; de asemeni şi pentru *lealitatea* şi vitejia lui *cavalerească*.

— Poate eşti *geloasă*, *nobilă* doamnă.

— Ah! s-ar putea aceasta? Împotriva unor fiinţi care se îndeletnicesc cu clevetirea şi sulimanul? Ori împotriva unor fiinţi care-mi sînt *inferioare*?

— *Nobilă* doamnă, răspunse cu blîndeţă părintele Laurenţiu, nu fac eu *presupunerea* aceasta, ci mă sileşti s-o înţeleg însăţi Măria-Ta.

— Nu se poate, n-am putut spune niciodată asemenea lucru, *replică*, plină de mirare, doamna *comitesă*. Poate am făcut *aluzie* la vorbe şi priviri ale *servei* mele către Golo, *scutierul* domnului *comite*, dar aceste *nedelicateţi* am ştiut eu singură să le înfrîng" (*Măria sa Puiul Pădurii*[3], p. 51 — 52).

„Cu răcnete *entuziaste* înălţau cupe, închinau pentru *nobilele* gazde şi le deşertau dînd tare capul pe spate. Le umpleau iar şi le închinau pentru toţi domnii şi prietinii, şi pentru împăratul creştin, şi pentru sfîntul Papă de la Roma, şi pentru *damele* cărora le păstrau *eterna* credinţă şi iubire. S-ar fi putut

[9] E vorba de revista „Însemnări literare".
[10] *O întîmplare ciudată*, Bucureşti, Editura Naţională Ciornei, 1929, p. 35—36.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

spune că această petrecere aleasă avea același *accent* ca petrecerea unor oameni de rînd care mănîncă grozav și beau *enorm*, dacă n-ar trebui să avem în vedere întâi *nobilul* sînge care curgea în vinele *iluștrilor* oaspeți și al doilea scopul cu totul *desinteresat* care-i mîna spre jertfă. E adevărat că unii din vrednicii *nobili scontau* o plată în viața viitoare și petreceri *identice* în grădinile *paradisului*; însă o atare *tranzacție* nu poate fi pusă înaintea avîntului lor firesc și neînduplecat pentru credință. Un adevărat *nobil* știe, fără *condiție*, să moară și să ucidă pentru Crist. Cam din acest izvor se *alimentau discursurile* domnilor *cavaleri*" (*ibid.*, p. 63).

În general, în beletristică utilizarea neologismului nu este uniformă, nu numai în cazul a doi scriitori deosebiți ci chiar cînd e vorba de unul și același creator. De la carte la carte atitudinea lui este alta. Exemple dintre cele mai elocvente avem la Sadoveanu[11].

În al doilea rînd, așa cum a arătat academicianul Iorgu Iordan[12], în literatura propriu-zisă neologismul se bucură de o atenție mai mică decît în lucrările științifice ori decît în presă. Se înțelege că nu putem generaliza. Un Macedonski și, după el, Anghel și Arghezi au folosit cuvîntul nou pe scară mare. Poezia lor nu poate fi concepută fără neologism. Aici ar trebui adăugat și George Călinescu, acuzat, la un moment dat că abuzează de neologism în lucrările sale literare[13]. În raport cu cei pomeniți, Ion Barbu și Lucian Blaga sînt mult mai prudenți în folosirea cuvîntului nou.

Mai mult decît în literatura beletristică, neologismul este utilizat, pe scară mare, în lucrările cu caracter științific și, apoi, în presă. În cadrul fiecărei discipline de specialitate întîlnim numeroși termeni proprii, de origine cultă, de multe ori necunoscuți în alte domenii de activitate. De la caz la caz, ne întîmpină, aici, și unele cuvinte a căror utilitate nu este acceptată de toată lumea. Cel puțin deocamdată. Să ne gîndim la protestele pe care le-au stîrnit unii critici literari, în rîndul cititorilor, în tendința lor de a revoluționa terminologia specialității lor atît prin introducerea, masivă, de cuvinte noi, cît și prin abandonarea terminologiei tradiționale. Și dacă este de înțeles, în medicină, să zicem, o terminologie prin care i se ascunde, bolnavului, pericolul în care se găsește ,acest lucru nu mai poate fi valabil în critica literară. Ba aș spune că un critic literar are tot interesul să se exprime cît mai limpede fiindcă numai așa va putea fi înțeles de cititori. În alte domenii și, în primul rînd, în beletristică și în presă asemenea atitudini nu-și mai au locul. Ca urmare a acestui fapt, greutățile de adaptare a neologismului, așa de evidente în secolul trecut, aproape nu se mai pun, cu toate că fondul de cuvinte noi a crescut enorm de atunci pînă astăzi. S-ar zice că reacția vorbitorului, în fața cuvîntului nou, a scăzut în mod sensibil, că numeroasele neologisme intrate în limba noastră de la începutul secolului trecut pînă astăzi au creat un soi de obișnuință, au deschis drum pentru alte elemente noi. Nu trebuie să uităm, apoi, că astăzi ne-am obișnuit să modelăm cuvintele împrumutate după latină, limbă în care ele se prezintă într-un aspect fonetic mult mai apropiat de cel al limbii române. Cu totul altfel stau lucrurile în franceză. Fonetica acesteia este sen-

[11] Vezi G. Istrate, *Limba română literară*, București, 1970, p. 292—295.

[12] „Limba română", III, 1954, nr. 6, p. 63—64. (Cf. și Ibrăileanu, citatul reprodus din *Epoca Conachi*, p. 29).

[13] Iorgu Iordan, *loc. cit.*, p. 64.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

sibil alta, față de cea românească, din cauza aceasta, diferiții creatori de sisteme ortografice, din istoria limbii noastre, au plecat, mai ales, de la modele italienești și le-au evitat pe cele franțuzești. Așa au procedat ardelenii, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și I. Heliade Rădulescu în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Sîntem, probabil, una dintre limbile cu cea mai mare putere de asimilare a neologismului. Să se datorească faptul acesta numai înrudirii cu limbile din care împrumutăm ori își spune cuvîntul, cumva, și caracterul deosebitor al limbii noastre, față de unele limbi europene care își îmbogățesc vocabularul prin compunere (germana, rusa, maghiara)?

Oricare ar fi explicația, trebuie să conchidem că limba română dispune de o posibilitate aproape nelimitată de a împrumuta elemente neologice, că datorită acestui fapt cuvintele moștenite din latinește nu mai ocupă primul loc, sub raport statistic, în cadrul vocabularului românesc ; ele se găsesc abia pe locul al treilea, după formațiile românești și după neologismele latino-romanice. Nu ne referim aici și la frecvența acestor cuvinte, unde elementele latinești continuă, și vor continua, multă vreme, să dețină primul loc.

În încheiere ne vom opri la un scurt fragment din ziarul „Scînteia" (27 august 1975, p. 1, col. 2), din care se vede, foarte bine, raportul care există, în limba noastră de astăzi, între vocabularul vechi și neologismul latino-romanic:

„România consideră că obiectivele primordiale ale edificării unei noi ordini economice și politice internaționale trebuie să le constituie lichidarea stării de subdezvoltare, rezolvarea în interesul tuturor țărilor a problemei materiilor prime și energiei, asigurarea unui raport just între prețurile materiilor prime și prețurile produselor industriale, soluționarea problemei produselor alimentare, accesul larg, fără discriminări sau bariere, al tuturor statelor la cuceririle științei și tehnicii contemporane, crearea condițiilor necesare pentru pregătirea cadrelor naționale, promovarea unor raporturi cît mai largi de schimburi comerciale și de cooperare economică internațională, desfășurarea pe baze stabile a relațiilor valutar-financiare.

În concepția României, instaurarea unei noi ordini economice internaționale impune lichidarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, înlocuirea vechilor relații — de inechitate, asuprire și exploatare a unor popoare de către altele — cu relații noi, bazate pe respectul independenței și suveranității naționale, pe deplina egalitate în drepturi a tuturor statelor, pe neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc, pe dreptul imprescriptibil al fiecărui popor de a-și alege în mod liber orînduirea pe care o dorește, căile dezvoltării economice și sociale. Afirmarea relațiilor economice de tip nou reclamă respectarea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe bogățiile țării sale, de a decide în mod independent asupra folosirii acestora și asupra rezultatelor muncii sale potrivit propriilor interese și aspirații".

Din totalul de 64 de substantive cîte conține textul, 44 sînt neologisme și anume : 23 de origine franceză : *acces, aspirație, avantaj, barieră, bază, cadre, colonialist, concepție, condiție, egalitate, energie, independență, inechitate, materie primă, obiectiv, politică, problemă, raport, relație, respect, rezultat, suveranitate, tehnică* ; 16 formații românești : *afirmare, asigurare, cooperare creare, dezvoltare, discriminare, edificare, exploatare, instaurare, lichidare, produs, promovare, respectare, rezolvare, soluționare și subdezvoltare* ; 3 latinești literare : *ordine, stat, știință* și, ultimul, italienesc : *interes*.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)

Din cele 24 de adjective, 23 sînt recente în limbă, și anume: 19 franțuzești: *alimentar, comercial, contemporan, economic, imperialist, imprescriptibil, independent, industrial, intern, internațional, just, liber, național, necesar, neocolonialist, politic, primordial, reciproc și social*; 2 latinești literare: *propriu, stabil* și 2 formate pe terenul limbii române: *bazat, valutar—financiar*.

În sfîrșit, dintre cele 9 verbe, 5 sînt împrumuturi recente, toate din limba franceză: *considera, constitui, decide, impune, reclama*.

Dacă cele mai multe dintre cuvintele de mai sus se întîlnesc o singură dată în fragmentul citat, avem altele cu o frecvență mai mare. Așa, de exemplu, *economic* apare de cinci ori, *relație* de patru ori, *internațional* de trei ori, iar *interes, lichidare, materie primă, național, ordine, problemă, produs, raport* și *stat* de cîte două ori.

LE NÉOLOGISME LATINO-ROMAN DANS LE VOCABULAIRE DU ROUMAIN

RÉSUMÉ

L'auteur met en discussion le spécifique de la langue roumaine par rapport aux autres langues romanes en ce qui concerne le néologisme latin: le commencement de la pénétration de celui-ci au début du XVIIe siècle par les chroniqueurs moldaves et le mitropolite Dosoftei. Chez Dimitrie Cantemir la présence du néologisme latin est surtout un problème de style et d'attitude culturelle. À partir de la fin du XVIIIe siècle et durant les siècles suivants, parallèlement a l'ouverture vers les cultures occidentales, le néologisme latin, à côté de celui d'origine française et italienne, représente une nécessité de premier ordre. D'abord par des traductions, par la presse, ensuite par les travaux scientifiques originaux, les mémoires, l'histoire et la critique littéraire et la littérature, le néologisme gagne une place importante dans le vocabulaire de la langue roumaine moderne.

Si en ce qui concerne la fréquence, les mots hérités du latin occupent aujourd'hui la première place, du point de vue du nombre les néologismes ont dans le vocabulaire du roumain la deuxième place après les créations roumaines. L'analyse statistique d'un texte du journal „Scînteia" (style journalistique) aboutit aux résultats suivants: de 64 substantifs, 44 sont des néologismes (23 d'origine française, 16 créations roumaines, 3 du latin littéraire et un de l'italien); de 24 adjectifs, 23 sont récents dans la langue (19 française, 2 du latin littéraire, 2 créations roumaines) et de 9 verbes, 5 sont des néologismes, tous d'origine française.

BDD-A1445 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.179 (2026-05-21 06:46:43 UTC)